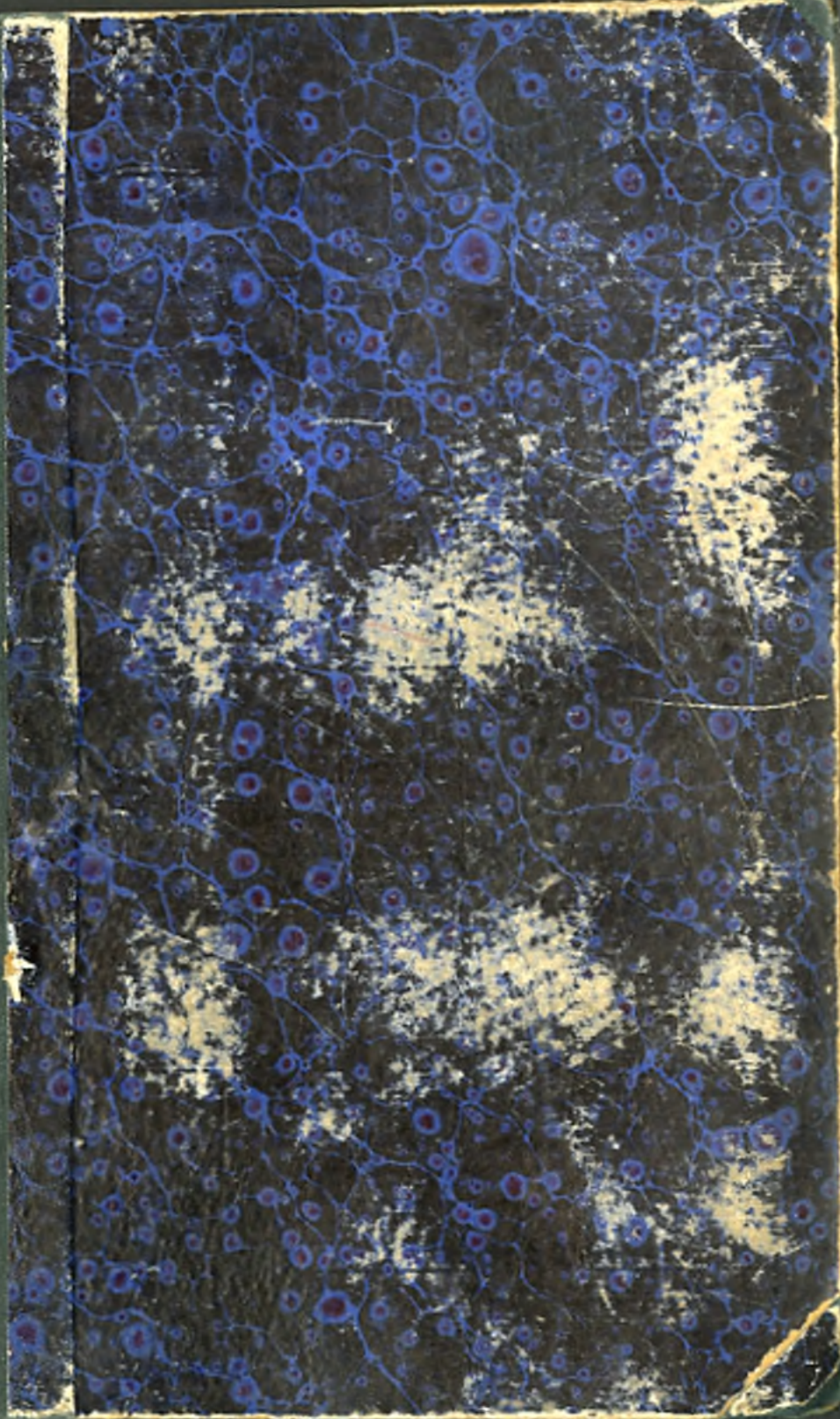

Politikai
röpiratok.

80.

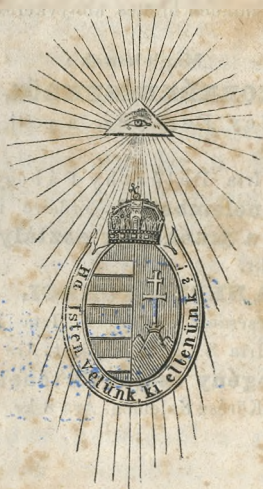
80
609

SZELLEMI CSATÁK.

(MÁSODIK KIADÁS.)

IRTA
NEY FERENCZ,

A PESTI FŐREÁLTANODA IGAZGATÓJA, A MAGYAR AKADEMIA L. TAGJA.

10. 6172026077
KIADJA AZ ESZTERGOMI-IRODALMI-EGYLET.

ESZTERGOMBAN,
NYOMATOTT HORÁK EGYED BETŰIVEL.

Ara 10 kr.

BUZÁROVITS GUSZTAV
KÖNYVKERESKEDESE
ESZTERGOM

Tudnivalók:

Az esztergomi irodalmi-egyletnek célja: a művelt hazai közönségnek fölvilágosítására és épülésére igaz katolikus és hazafiui szellemben kerkérdéseket fejtegető röpiratokat és a nép számára ismeret-terjesztő és mulatva-oktató füzeteket kiállítani és terjeszteni.

Ezen Irodalmi-egylet kiadványai egyelőre ezekben állapítottak meg:

a) „K o r k é r d é s e k” czim alatt havonként, rendszeren két-két ívet meg nem haladó röpiratot fog a műveltebb közönség számára közzétenni; melyek mindig a kor igényei szerinti részint fordítások, részint eredeti dolgozatok leendnek és pedig az ügyintéző választmány rendezése szerint. — Ezekre 10 füzetenkint 1 forintjával előfizetés is nyittatik, mely árért bérmentes elszállítás is biztosittatik. Könyvárus úton egy-egy ily füzetnek ára 10 kr. leend.

b) A nép számára a tudnivalók minden ágából ismeretterjesztő, szivnemesítő, mulatva-oktató s így változatos, hasonlólag az ügyintéző választmány által részint fordított, részint eredetileg szerkezendő, s mindig népünk szükségleteihez mért, s csak tizenketted rétü legföllebb 2 ivnyi időnkint felvilágosító képekkel is ellátandó, és pedig minden hónapra eső legalább egy füzet fog kiállittatni. Ezekre 10 füzetenkint — bérmentes elszállításnak biztosítása mellett — 1 forintjával előfizetés is nyittatik.

Könyvárusi úton egy-egy ily füzetnek ára 8 kr. leend.

Egy 2 forintos részvény fejében 12 kerkérdés, és 12 népirat jár bérmentve.

Megrendeléseket tehetni az egylet elnökségénél, vagy **Sártori Károly** egylet könyvárusnál Esztergomban, sőt minden hiteles könyvkereskedésben is.

Megjelentek:

KORKÉRDÉSEKBŐL:

- I. **Szellemi csaták.** Irta Ney Ferencz, a pesti főreáltanoda igazgatója, a m. akad. l. tagja. Ára 10 kr.
- II. **A polgári házasság.** Irta Palásthy Pál egyetemi tanár. Ára 10 kr.
- III. **Jézus Krisztus a történelemben.** Lacordaire nyomán Zádori. Ára 10 kr.
- IV. **A Divatos haladás és a munkások osztálya korunkban.** Hügele I. M. után Ludvay. Ára 10 kr.

A NÉPIRATOKBÓL.

1. **A jó házigazda.** Eletbölcészeti szabályok. Irta Majer István. Ára 8 kr.
2. **A Szántás és Vetésről.** Irta S. J. Gazdatiszt. Ára 8 kr.
3. **Isten újja,** vagy: **Egy szegény család története.** Irta Kuthen. Ára 8 kr.
4. **A takarékoságról.** Irta Kőrész Kelemen. Ára 8 kr.

SZELLEMI CSATÁK.

I.

Elégedetlen az ember mind halálig.

Vágyak feszítik az ember kebelét; óhajok, kívánalmak foglalják el szívének rejtekeit. Tündéries fényben csillámlik előtte a jövő; vágyai, ohajjai mind a jövőre irányulnak. A jövőben keresi, várja a halandó minden óhajainak teljesülését; az ember reméll, — s e reményében — boldog.

Az ember soha sincs megelégedve a jelen pillanattal; jobbra, többre, tökélyesebbre törekszik szüntelenül: de ezt csak a jövőben érheti el. A bár legboldogabbnak látszó jelen oly rövid, oly mulékony: hogy azonnal elégedetlenségre változik. Mi adhatna ekkor megnyugvást, kielégítést, ha a jövő nem? Az ember a jelenben a jövőt élvezi: jelenében pedig boldogtalan; de a remény által feltüntetett jövőjében boldog.

Igy egyenlődik ki az életben az ízetlen, fanyar, gyakran zord jelen a sokat ígérő, bájos, ígésző jövővel.

Igy lesz maga az elégedetlenség — a boldogság forrása.

Csodás viszony, csodás összeköttetés! De oly való, melyet az élet nem nevet ki soha.

Szakítsd ki az ember kebeléből a reményt: és tönkre tetted jelenével együtt egész jövődjét. — Szakítsd ki a keresztény ember kebeléből a reményt; kietlen, sivár pusztaság terül el lelke előtt.

Oh, hagyjátok meg a reményt mindenki keblében! Hadd legyen reményében boldog mindenki; hisz a szeretet törvénye még az ellenséget is boldogitnunk parancsolja. Hagyjátok meg mindenkinek az ő reményét, ha az valódi remény, s nem átkos káprázat.

Öleljük keblünkre mi is a reményt; legyen ez útmutatónk, kalauzunk az élet vészes ösvényein; legyen ez irányzászlónk az élet csatáiban.

S vannak-e ily csaták? Tekints körül. Van számtalan — a szellemi világban.

Föl tehát, előre bátran! Övedzük körül magunkat a remény fegyverével.

Mert ami tisztább, ami jobb, annak végre is győznie kell.

II.

Mindenki reméli azt elérni, amit óhaj, s ez óhaj teljesüléseinek reményében boldog.

Csak az a kérdés: milyen az óhaj, milyen a cél, melynek valósítására törekszik? melyekkel ama célát kivívni iparkodik?

Két csoportra oszthatjuk a kérdést általában: nemes és nemtelen cél.

Mindegyiknél különyszerű összillelések — combinatiók — lehetségesek: a) nemes cél nemes eszközökkel; b) nemes cél nemtelen eszközökkel; c) nemtelen cél látszólag nemes eszközökkel; d) nemtelen cél nemtelen eszközökkel.

Mai korviszonyaink közt a szellemi csaták két fő táborát képzelhetjük szemben egymással: egy felől a cél nemessége lobogtatja a zászlót; másfelől a cél nemtelensége harsogtatja kürtjeit.

Itt a világosság, a józan ész, az erkölcsi meggyőződés hősei csoportosulnak: amott a sötétség, a kábaság, az áltató ámitás bajnokai sorakoznak. A harc kemény, makacs, elkeseredett. Ki fogja kiérdemleni a diadal koszoruját?

Ha elfogulatlan buvárként leszállunk az emberi lélek mélyeibe, nem tagadhatjuk: hogy néha a nemes cél kedvéért is választ az ember nemtelen vagy legalább helytelen eszközöket. Az emberi gyarlóság oly sokféle módon nyilatkozik, hogy ama tüneménynek egyedüli gyógyszere csak a tökély lehetne. Am számoljanak ily gyarlók saját lelkiismeretökkel, számoljanak törekvéseikről Isten előtt, ha őket netán épeu szent lángbuzgalomuk vezette tévútra az eszközök választásában.

De midőn határozottan nemtelen, aljas célú látunk kitűzve, mely felé a törekvések árja irányul, higgadt nyugalommal kell mindennek előtt vizsgálnunk az eszközöket: nehogy ámitásnak essünk áldozatul.

Helytelen, gonosz cél felé nemeselemek mutatkozó eszközökkel törekedni — ez már nem gyarlóság, mely a buzgalom va-kultságában lelné mentségét; valódi áltatás, ámitás, kiszámított csalás ez, mely kiméletet nem érdemel. „Nincs kegye-

lem, nincs irgalom!" — mondhatnók Garayval —; Erkölcsi elv „már itt az úr!"

Ha szellemi csatáinkban ily fondor ellenséggel találkozunk, ki gonosz célja elérhetése végett valóban szép és nemes eszközökhez nyúl, hogy a tömeget elámitva annál könnyebben visszaélhessen velök: akkor hiába erőködnék gátokat vetni, árkokat húzni az előre nyomulónak utjába. Veszített fáradság, sikertelen küzdelem lenne ez. Eszközeit kell megtámadnunk, ezeket kell megsemmisítenünk: különben eléri ő a célt, s mi veszve vagyunk.

Az ellenség e faja a legveszedelmesebb mert a nagy tömeg nem tud itélni: vakon rohan a harcziadal nyomában. S hogy ne rohanna, hogy ne dicsőítné lelkesült örömmel a vezért, mikor oly fényes, oly általános értékű, oly emberileg fönséges fegyvereket csillogtat előtte!

Ha aljas cél felé oly fegyverekkel tör, melyeket a tömeg is nemteleneknek képes fölismerni, ha ilyekkel küzd az ellenség: vajmi hamar oda hagyja őt maga azon tömeg, melynek támogatására fektette reményét. De van esze ármány ily fölkenntjének; nem választ egykönnyen oly fegyvert, mely önmaga elárulná galádságát az avatottlanabb előtt is. S azért ilynemű harctól alig van mit tartani.

De van egy bökkenő, mely még a gondolkodót is tévedésbe ejtheti.

Az ármányfiak által kitűzött vagy legalább emlegetett cél maga valóban jó, általános fogalmában nemes, teljességében nagyszerű, egyetemességében fönséges, egységében boldogító, elviségében szent és sérthetlen, s csak abban törik meg általános érvénye és értéke: hogy az emberiség egyénekből áll s mint ilyen nem képez s nem képezhet soha oly tömeget, melynek minden egyénére egyaránt teljesen, egyetemesen s egységesen, fejenként, alkalmazható volna minden. Az első általánossága az egyéni viszonyosságban leli módosító szabályát.

Ha ilyekkel szemközt meggondoljuk még azt: hogy a csillogó, vakító és kábító — bár magokban véve hasoulag szép és jó — jelvény, jelszavak egész serege áll rendelkezésükre: kétszerte nehéznek és vészesnek kell találnunk a kiküzdendő harcot.

„Mindен ember legyen ember!" — „Szabadság, testvériség, egyenlőség!" — „Le az előítéletekkel, le az előjogokkal!" — „Népnevelés, jöjjon el a te országod!" — „Mindenkinek joga van élni!" —

„A munka nemesít.“ — „Szabad verseny, haladás!“ — „Szabad egyház a szabad államban.“ — „Lelkiismeret szabadsága.“ — „Alkotmányosság, autonómia!“ — „Függetlenség fölfelé és lefelé!“ — „Közszellem, közérzet, közvédelem, önzetlen közérdek!“ — „A haza mindenek fölött!“ — „Tudomány, világosság, ipar, fejlődés.“ — „Egyesség, egyetértés!“ — „A tekintélyek ideje lejárt!“ — „Nincs többé rabszolgaság!“ — „Éljen a népuralom!“ .. stb. stb.

Egész özöne a korszellem-sülte apró divat- angyalkáknak! — S még mennyit lehetne összeszedni, s mind olyat, melyet egy-egy ügyes, fürge daemogog oda füst zászlójára, hogy bá-mésztassa velök a szájtáti tömeget. Sőt némelyik tuczatonkint kérkedik ilyféle jelszavakkal, hogy alkalom-adtával hol egyikét, hol másikat biggyesztesse magasra emelt zászlórudjára.

Ily körülmények közt nem csak nehéz, de sanyarúvá is válik a küzdelem. Am ha ők nem akarják kifáradni; nem szabad kifáradnunk nekünk sem, kik a legszentebb érdekek mellett küzdünk.

De lássuk immár: a mai korszellem mit tüzött ki legfőbb ohajául, reménye legjelentékenyebb tárgyául? S mily eszközöket alkalmaz célja valósítására?

III.

A c z é l, melyre a korszellem munkássága irányul, általános átalakítás, újjáalakítás, újraszervezés, szóval: általános reform.

A korszellem kitüzött célja: reformálni mindent, vallást, egyházat nevelést, oktatást, alkotmányt, társadalmat, népeletet; reformálni műveltséget és meggyőződést, szokást és erkölcsöt, elvet és intézményeket. — A jelszó: haladás, fejlődés, tökélyesbülés.

A mozgató erők igen különbözők: hazafiság, emberszeretet (humanismus, philantropismus,) anyagi érdek, dicsvágy, népszerűség, — haszon és dicsőség, önzés és hiúság.

De állapotjunk meg itt kissé, nehogy igazságtalanok legyünk e mozgalom megítélésében.

Haladni, fejlődni, tökélyesbülni! ki akarná kárhóztatni az ily törekvést? Nem kell-e a legszeutebb örömmel üdvözlőnk

mindent, mi az emberi nemzet tökélyesbülésére vezet? S ki akarna tudomány, ipar, közlekedés, műveltség és művészet tekintetében ott állani ma, hol ezer évvel ezelőtt állottunk? S ha századról századra, nemzedékről nemzedékre nem találkoztak volna oly bátrak és lelkesek, kik merész kézzel belemarkolván az eszmék tömkelegébe korukat megelőző ihlettséggel fényt és derűt hintettek a nép ösvényeire, új tanokat, új elveket, új meggyőződéseket szórtak volna az emberi nem vagy egyes nemzet közé; hol állanánk ma? — A pangásban és tespedésben egyáltalán nem képzelhető az emberiség rendeltetésének megközelíthetése. Kell, hogy minden kornak meglegyen a maga fáklavivője, hogy minden népnek meg legyen a maga lángoszlopa, mely kivezesse a tudatlanság, a műveletlenség sivatagából. Haladni, fejlődni, tökélyesbülni kell okvetlenül! De vajjon végnélkül és folyvást mindenben?

Nem léteznek-e oly igazságok, melyeken már túlhaladni nem lehet? Nincsenek-e oly elvek, melyeknél jobbakat feltalálni lehetetlen? S nem kell-e tehát bizonyos dolgokban oly határvonalnak lennie, melyet túllépni nem szabad a visszaesés, a sülyedés veszélye nélkül? — Például: ne ölj, ne lopj, ne csalj! — Állíts ezen Isten törvénye szabta erkölcsi szabályelvek helyébe jobbakat a fokozatos haladás kívánalmai szerint! Kisértsd meg e szabályokat tökélyesbitni! Vajjon hová fogsz jutni?

S ime, ez egyik lényeges pont, melyre nézve nem értenek egyet az emberek. Sokan nem akarják elismerni: hogy mérsékelni kell a legbuzgóbb hevet is, he némely dolgokban — elvileg — már eljutottunk a netovábbnak határvonaláig.

Minden reformra törekvő működésnek szabályzó és irányadó törvénye az: vizsgáld meg jól, vajjon maga az óhajtott cél nem ellenkezik-e minden fejlődés lehetőségének legfőbb, legmagasabb elvével s föltételével — a tiszta ész követelményeivel? Mert bármí tárgyakra vonatkozó elvek csak másod rendűek ha fölöttek áll mint törvényhozó és bíró a bár távolabb, de ingatlanul álló elv, — az ész.

Csak, ha ennek eleget tesziünk, csak ha ezt meg nem sértjük: csak akkor óhajtjuk meg kellőleg az egyénszerűséget az általánosságban, a különszerűséget az egyetemességben, a részletelvet az egységben, a magánérdeket a teljességben.

Mihelyt a részletelveket a legfőbb elv fölé, mely a többinek, valamennyinek, forrásul szolgál, akarjuk helyezni: törekvésünk téves, munkánk boldogtalan lesz.

De valmi sokan vannak, kik erről higgadtan gondolkozni — rá nem érnek.

Igy történik azután, hogy csillogó külsejű elvek felállításával tündériesen ragyogó czélokra mutatva, felcsigázott lelkességükben önmagukat elkábitják, s tudva, nem tudva, akarva, nem akarva magukkal együtt másokat is ámitanak.

Minden reform magvául ott áll a nép java, az emberiség, sorsának emelése.

Mily nemes, dicséretes cél: a nép java! — De vajjon lapang-e az ott mindig a szándékok tömkelegének rejtekében? Nem bizonyítják-e gyakran maguk a tények: hogy a cél csak fitogtatott cél; a titkos de valódi cél pedig: személyes érdek, érvényre jutás, emelkedés.

Ha az eszközöket tekintjük, melyekkel általában a nép javára czélzó törekvéseknek érvényt szerezni iparkodik a mai korszellem, hármat találunk mint leghatalmasabbat, s ezek: a szószék, az egyletek s az irodalom. — Nemde a leghathatósab, a legnemesebb eszközök ezek!

A szószék évezredek óta gyakorolja hatalmát, az oltár mellett, a nemzet- és a népgyűlésekben, a tanodában úgy mint a forumon, a capitolumban s az ujkori parlamentben.

Az egyletek, az erőegyesítésnek e hatalmas eszközei leginkább az újabb korban emelkednek jelentőségre.

Az irodalom, az eszmék és elvek, igazságok és szabályok e dicsőítője és tisztítója az újabb kornak fűrgé, tevékeny, mozgalmas szövetségre tón szert — a napi sajtó csatárlánczában.

Ki merné azt állítani: hogy a szellemi lét, a népélet és közvélemény e három nagy tényezője: szószék, egylet, irodalom, ide tudva a napi irodalmat is, nem ajánlatos vagy épen kárhoztatandó eszközök a nagyszerű és dicső czélnek, a nép javának elérésére? Ilyet állítani bizonyára senki sem bátorzkodnék. Sőt ép ezek, s nagy részben épen a napi sajtónak vivmányai és dicsőségei közé tartozik minden javítás, haladás, minden szebb, fontosabb eredmény, a nemzet, a haza, az emberiség javát biztosító minden fényesebb siker.

De — viszont van-e, ki állítani merné, hogy mindezekkel visszaélni, mindezeknek gyom-irtó élet öldöklővé fordítani lehetlen? Sőt igen. A visszaélés gyarlósága vajha ne gonoszsága az emberi természet tökéletlenségében rejlik.

S ime itt van kijelölve a szükséges ellenörködés szerepe.

Mert ha igaz is egyfelől: hogy nagyszerű, életbeható refor-

mokat ott, hol azok csak a közvélemény támogatásával létesíthetők, másképen előkészíteni nem lehet mint úgy: hogy az új, a még ismeretlen iránt élénk vágyat keltsünk; s ha ez nem lehetséges is máskép, mint az ujnak, a leendőnek lehető részletes ismertetése és eredménydús feltüntetése, valamint a réginek, a meglevőnek az ő gyarlóságaiban és hiányaiban való felmutatása által; — ha igaz is, hogy a réginek elítélését, abbanhagyását s az ujnak megohajtását csak úgy tehetjük állandóvá és szilárddá, ha mintegy feltárva a jövőnek titkait az annak méhében kinálkozó jót a tömeg öntudatában átviszszük s a remélhető előnyökre mentül gyakrabban emlékeztetjük s ama vágyat mint egy folyvást öntözgetve folytonos üdességben tartjuk: — úgy más felől elvitázhatlanul igaz az is: hogy a réginek mentől sötétebb, szinte pokoli színekkel való festése, mindennek eltorzítása, legyalázása, letiprása, a minden nap, minden perczen, úton-útfelen való gúnyolás, gyanusítás, ingerlés, izgatás és incselkedés csak a túlhajtásnak és bősztítésnek a mily nemtelen, ép oly oktalan eszköze, s nem higgadt átgondolással alkotandó reformra, nem nyugalmas lélekkel élvezhetendő jövőre, hanem kellő megválasztás nélkül mindent vakon legázoló rajongásra, fanatizmusra vezethet.

S ha ez történik, akár a szószéken, akár egylet kebelében, akár az irodalom különösen napi irodalom mezején: akkor, bármi fájdalmasan essék is keblünknek, de el nem titkolhatjuk magunk előtt annak határozott konstatirozását, hogy visszaéléssel állunk szemben, s hogy a felénk röpfített tűznyilak a visszaélések vihar felhőiből villámlanak elő.

Már pedig mit tapasztalunk? Nemde azt: hogy a higgadt, nyugodt fejtegetés helyébe oly gyakran az izgatás, rágalmaszás és gúnyolás mesterkélése lép s hogy gúnyt gúnnyal, izgatást ellenizgatással, szenvedélyt szenvedélylyel megtorolni igen hatályos fegyvernek tartatik.

Valljuk meg őszintén: mea culpa, mea maxima culpa, — történik ez innen is, onnan is, — s így egyébre, mint végtelen harczbonyodalmakra alig lehet kilátás.

S vajjon miért történik ez így? Mert az emberek nagy része nem bir — talán szent buzgalomtól, talán ádáz szellemtől hajtatra — de tetteleg nem bir a tiszta tárgyilagosság korlátain belül maradni.

Meg vagyunk győződve: hogy több higgadtsággal, nagyobb lelki nyugalommal s épen az elérni ohajtott magasztos czél fenéségtől ihletett léleklétséggel járván el ez úgy körül egyik is má-

sik is a tiszta objektivitás terén maradhatna. De mihelyt elhagyja e tért bárki is, mihelyt ennek mintegy bővölt köréből kilép; felszabadul a szenvedélyek valamennyi ördöge s kész a vihar, kész a halálczata. Az emberi méltósággal valóban nem egyező szellemi szörnyszülemények lépék el a tért, melytől a nyugodtan elmélkedni szerető léleknek undorral kell elfordulnia.

Tárgyat összezavarni személylyel, személyeket azonosítani a tannal, elvet kárhoytatni egyéni hibák miatt, egyesek egyéni gyarlóságaiért felelőssé tenni, sőt átkosnak proklamálni az intézményt — napi renden levő tapasztalataink közé tartozik.

E taktika, mondhatni, erélyes hatásos és sikert ígérő. De milyen lesz e siker? Hogy a meglevőnek lerontására, felforgatására vezethet, csaknem bizonyosnak mondható; de vajjon mi áll a romok helyébe, vajjon minő lesz az ujnak alakja? — ezt ily eljárás mellett teljes bizonytalanság homálya fűdi.

Pedig a reformátornak nem arra kell csak törcnie, hogy legyen a mostani helyett valami más, hanem arra: hogy legyen valami jobb. Mert hát a nép java csillog a zászlón vezérigéül. És szabad-e ezen ígért jó helyett akármilyen sorsot és állapotot cserében kínálni?

Akármikéy akarnák is magukat áltatni vagy nyugtatni, elvitázhatlan tény; hogy e taktika nem csak létezik, de élénken működik, hathatósan csatáz.

Az természetesen más kérdés: vajjon helyes-e ezen modor, ildomos-e ezen eljárás, eszélyes-e a csatározás? Sőt egyes esetekben még azt is lehetne kérdeni: tisztességes-e a viadalra választott fegyver?

Ámde ne gyanusitsunk senkit; ne essünk azon hibába, melyet másokban kárhoytatunk. Tegyük föl: hogy mindenki tisztességesnek hiszi és tartja a kezében villogtatott fegyvert, — s nézzük csak azt: mit akar e fegyver szemkápráztató forgatásával elérni, — természetesen ama távolabbi, főnséges czél elérhetése kedvéért.

A legszerényebb jellemzéssel talán azt mondhatjuk; ama fegyvervillogtatás legközelebbi czélja a másvéleményűeket harc-képtelenné tenni. Igen is, megfélemlíteni, elriasztani a szerényebb kebleket s őket a harctérről leszorítva elfoglalni a tért. Persze hogy akkor már félig nyerve a csata.

De ki áll jót, hogy csak eddig terjed ama taktika ostromművésze? Nem fejlődhetik-e keserűbbé a viadal? Vajjon osztály-gyűlöletet akarunk-e kelteni? felekezeti harcot akarunk-e

előidézni? S nézhetjük-e hideg vérrel, ölberakott kezekkel, ha százankint, ezrenkint eltiporják a mi táborunk embereit, eltipor-nak minmagunkat?

S mind ez az egyenlőség, az egyenjoguság nevében és zász-laja alatt történjék-e?

Ah égi villanatot! Itt a mentő szer, itt a megszentelt véd-fegyver: egyenjoguság, szabad szó, szabad sajtó! — In hoc signo vinces.

IV.

A baj meg van; a csata áll.

Szembe kell nézni a bajjal; végig kell küzdeni a csatát.

Minden küzdelem egyik lényeges előnye az egyenlő fegyver.

Épen mivel szabad a szó, szabad a sajtó: kell másnak is élnie vele, nem csak az egyik félnek. Egyenjoguság, jogegyenlő-ség, innen is, túl is!

De ha e téren sikert akarunk remélni, valamint remélnék arathatni ők is: első és nélkülözhetlen föltétel, hogy értsük meg egymást! Azaz hallgassuk ki egymást higgadtan, nyugodtan, fér-fiasan; mert csak így fogjuk egymást megérthetni. — Fogat fog-ért, szemet szemért! — mondák a régiek. Mi csak azt mondjuk: elv ellen elv, vélemény ellenében vélemény, joggal szembe jog! S győzzön az igazság. De az igazság csak egy lehet; ez pedig örök és változhatlan.

Igy lesz egyenlő a fegyver; így lesz egyenjogu a harc.

Gúnynyal nem csúfolunk meg semmi indokot, semmi érvet; rágalommal nem veszszítik el semmi jognak érvényét; személyes-kedéssel nem mentünk meg semmiféle elvet. Érvet érv, okot ok dönthet meg. Csak a gyermekesség harcához illik gyermeki nád-paripa. Önérzet legyen a vért; öntudat a vezér. Meg lehetünk győződve: hogy csak az fog bukni, aminek az ész örök törvé-nyei szerint buknia kell.

Ki akarná tagadni, hogy a fiatalságé a jövő s hogy neki joga van a maga számára előkészíteni e jövőjét? De ha a fiatalság csupa rózsából akarja magának megvetni jövője ágyát: van-e joga az idősbek számára csupa tövist vetni oda alomul?

Igen, a fiatalságnak joga van előkészíteni jövője kényelmét: de a jelenben élő idősbnek is joga van megvédeni, megőrizni azt, mit sok sanyarú küzdelem árán kivívnia sikerült. Mert az életre mindenkinek van joga, és senki sem engedheti magát szó nélkül agyonüttetni.

Ha csupán a rohanókra bizzuk a világ alakítását: bizonyosan felfordítják azt; ha csupán a maradéokra bizzuk, okvetlenül eltesped minden.

Összhangzatos mű, melyet az egyiknek is fenhagyja a folytonos fejlődhetés reményét, és másoknak sem csapolja le szíve vérét az utolsó cseppig, — ily mű csak a két ellentétesnek látszó — tényező összehatásából, kölcsönös engedékenységből, az ellentétek összeolvasztásából keletkezhetik.

De az engedékenységnek is van határa; mert vannak örök elvek, állandók és változhatlanok.

Hogy ezt nem mindenki szereti hinni, főleg az nem, kinek valódi vagy képzelt érdekei ellen fordul ily elv éle, az természetes.

De az igazságnak végre ki kell fornia. Azért értsük meg egymást.

S most tegyünk föl néhány kérdést.

V.

1. Lehet-e átalakítani mindent — teljesen, belsőleg és külsőleg, lényegileg és alakilag? S meddig terjedhet a reformálás köre? S kit illethet az átalakítás joga?

Hogy a reformálás a dolog lényegét nem érintheti, magában a szó jelentményében rejlik. Mert a lényeg megváltoztatása már nem átalakítás, hanem átmásítás. Ha valami egészen más ujat tesz a régi helyébe: akkor a régít sem át nem alakítottam, sem nem idomítottam, hanem megsemmisítettem.

De vannak dolgok, melyekben az alak annyira összefort a lényeggel — (forma dat esse rei) — hogy az alak megváltoztatása megváltoztatja a lényeget is. Lehet-e itt átalakítási hévnek oly mélyrehatólag belenyúlnia az alak átidomításába, hogy magát a lényeget is veszélyeztesse? — föltéve t. i. azt: hogy a lényeget csakugyan meg akarjuk tartani.

E kérdésre a felelet egyszerűen: nem. Mert ha oly értelmű átalakítást szándékolunk, mely az alakkal a lényeget is, vagy az új alakban a régi lényeget megsemmisíti: ez már nem reform, hanem újraalkotás.

Például lehet alkotmány arisztokratái, demokratái, monarchiko-arisztokratái vagy demokratái; de ha oly kormányalakot hozunk be, melyben csak egynek, vagy az egyik félnek van hozzászólása a közügyekhez: magának az alkotmánynak fogalmát is megsemmisítettük.

Ha az egy Istenben hívő vallás helyébe több istenséget vagy istentagadást teszek: az már nem lesz vallásosreform, hanem más vallás vagy épen vallástalanság.

Ha polgári törvény erején oly intézményt erőszakolnék valamely vallás hiveire, melyet azok vallásuk igazságai, elvei szerint lelkiismeretökökkel meg nem egyeztethetnek: akkor nem reformálom az ő vallásukat alakilag, hanem megtámadnám lényegében s azt lényegileg megsemmisíteném.

Kit valamely vallás elvei, igazságai ki nem elégitnek vagy meg nem nyugtatnak: ám térjen át olyanra, hol e megnyugvást megtalálja; ez az ő dolga. De azt mondani „Te nevezheted magadat ilyen vagy olyan vallásunak, azonban vallásod elveit szabályait követned nem szabad“ — mi volna ez egyéb képtelenségnél, vagy vallása lényeges lerontásánál, legkiáltóbb igazságtalanságnál?

S ha már például alkotmányreform kérdésében nem engedhetnök meg, hogy készítsen alkotmányt a magyarnak a spanyol vagy perzsa: vajjon megengedhető-e hogy vallásreform kérdésében — mennyiben az szükségesnek mutatkoznék — készítsen vallást a katolikusknak a protestans vagy zsidó?

E rövid érintések is eléggé sejtetik a kört, ameddig a reformok terjedhetnek, valamint a jogilletékességet vagyis azt: kinek lehet joga valamely ügy reformálásába döntőleg beleszólni.

2. Lehet-e valamely intézményt kárhoytatni vagy életképtelenséggel vádolni, ha az intézmények egyik vagy másik szolgálja, vagy végrehajtó közege netán visszaélést követ el, vagy tisztének betöltésére képtelenséget, elégtelenséget tanusít?

Minden elfogulatlan azt fogja erre válaszolni: egyesek hibája vagy tévedése nem veszélyeztetheti — elvben — az intézmény létezését, és életrevalóságát.

Ha ez igaz általában, igaznak kell lennie, bármely különleges esetre való alkalmazásában is.

De mit tapasztalunk? Nemde azt: hogy mivel az ember mindig ember marad, s mint ilyen a társadalmi élet bármely rétegében, bármely intézmény korlátai közt, bármely törvény vagy szabály alatt tévedhet, gyarlóságot tanusíthat, — s mivel — például — mint ember a kath. pap is tévedhet s hibákat követhet el, hogy ezért némelyek az egész papságot, mint intézményt kárhoytatják s meg akarják dönteni. S honnan szórják leginkább a villá-

mokat? Azonban körökből melyeket — az előbb említettek szerint — sem az intézkedés, sem a határozás joga meg nem illethet.

S föltéve, hogy csakugyan maga az intézmény mutat fel némely hiányokat s nyitva tart oly részeket, melyek az egyéni hibázhatást — az alanyi önbíráló szigor csekélyebb mértéke mellett — netán könnyebbé vagy legalább lehetőbbé teszik, — föltéve bár ezt: vajjon a netán szükséges javítást, pótlást, kiegészítést, szóval, a kívánatosnak mutatkozható reformot, kik tegyék meg, kik hajtsák végre? Vajjon azok-e, kik az intézménnyel együtt egy nagy testet képező egyházon kívül állanak? s nem-e inkább azok összege, kik az érdeklett egyházat alkotják?

Ebből egyszerűen az következik: hogy a kath. egyházban, hitéletben s a papi intézetben netán felmerülő kétes kérdések megvitatása, a netán szükséges gyógyszerek elhatározása nem illetheti a protestáns vagy hébervallásuak tömegét, hanem ész- és jogszerűleg csak a kath. egyház híveit. Természetes, hogy a hozzászólásra a világiak számára az eddiginél tágabb kört kell megnyitni. S mihelyt ez megtörténik önkényt csillapulni fog a támadási zaj a tulsó oldalon. S ha végre az ekkép tanácskozó hívek megállapodnak s megnyugszanak valamely intézkedés minőségében, ha e mellett a hívek tömege magát elégedettnek, lelkiismerete szerént megnyugtattottnak érezi: mi köze ahhoz a más vallásunak, kinek intézményeit és határozatait ez oldalról nem támadja meg senki?

3. Szabad-e az egyenlőséget és egyenjogúságot úgy magyarázni: hogy a jog és a javadalom vétessék el attól, akinek van, csak azért, hogy már ne az övé hanem a másiké legyen? Nemde az Proudhon ama tanában találná gyökerét, hogy a birtok, a tulajdon nem egyéb mint rablás? — Ez ellen tiltakozik minde jőzanok ítélete.

Igen, de nem is megfosztás s egyoldalú elajándékozás elve úszik a felszínen, hanem egy sokkal hangzatosabb, korszerűbb, emberiesb elv: az osztozás, a méltányos megosztás elve.

Elfogadom de azon kikötéssel: hogy a hangoztatott s bizonyára nagy viszhangra érdemes méltányosság elvét az igazság és igazságosság elve korlátozza nemcsak de sőt szabályozza.

Mindaddig, míg a birtokban levőket meg nem győzi s rá nem bírja az egyezésre és egyezkedésre a más oldalról felhozott okok és érvek ereje: csak erőszak műtéte volna a végrehajtás, s a ráfogással az állítólagos volt rablás helyébe új és valódi rablás lépne. *Medicina peior morbo.*

De azt hiszik-e a támadó oldal bajnokai, hogy ott, hol hazafiság, emberiség nagy érdekei s a kor jól megértett igényei az áldozatkészséget valóban megkívánják, a kath. klerus szűkkeblően háttérbe vonuland? Az a lelkeség, mely századokon át tudott harcolni a civilizacio érdekei mellett, mely vért, vagyont, tudományt birt szentelni a csatamezőn, a nép javára, a jótékonyság s nemes alapítványok oltárain, ez a lelkeség és apostoli buzgalom most sem fogja magát meghazudtolni. Gúny és rágalom, szitok, és legyalázás, mákszemnyivel sem viszi előbbre az ügyet.

4. Szabad-e egyik együletnek a másiknak hatáskörébe belevágni? Nem. Tehát szabad-e egyik felekezetnek a másiknak körébe, teendőibe határozatilag befolyjni, még pedig úgy: hogy viszont ő maga részéről nem enged beleszólást amannak a saját ügykörébe? A következetes ész itt csak azt felelheti: nem.

S mégis mi történik? Nem fejtegetem e tételt. Csak amnyit mondok: hogy mindaddig, míg a más vallások hívei, ezentul már alkalmasint az egyenjogosult izraeliták is, — községi tag, adózó polgártárs, hatósági képviselő czime — és jogánál fogva — tanácskozás, határozás, választás útján befolyanak és intézkednek a kath. lelkészek, a kath. tanodák és tanítók ügyeibe, alkalmazásába, de viszont a katholikusknak nincs joga amazok ügyeinek rendezésébe csak egy hanggal is beleszólni: mindaddig a fenn dicsőített egyenjogóság egyoldalú kiaknázását, a jog sérelmét kell látnom ez állapotban.

Jogos és igazságos-e — ami az előbbivel rokon — hogy X közreműködjék vagy épen irányozva hasson Y lelkiismereti meggyőződéseibe vágó dolog és ügyek elintézésére, szabályok és szabványok alkotására a nélkül, hogy utóbbinak csak alkalom is nyujtassék a kellő és jogos védekezésre?

Mindaddig, míg ilyek történnek s történhetnek az alkotmányosság paizsa alatt, az általános művelődés követelményeinek színe alatt: mindaddig az egyenjogúságot ábrándnak vagy épen egyedárussági czikknek kell tartanom.

5. Jogos és művelt dolog-e más fegyver hiányában csak a gúny tajtékját szórni régi tisztos testületek, megszentelt intézmények ellen, — csak a gyalázás vipera fogait vágni hit- és erkölcs-szabta cselekvények és szokások életlökítő ereibe — csak a rágalom orgyilkával rohami meg azokat, kik elvek és meggyőzések mellett harczolva bátor, födetlen mellel, nyilt homlokkal emelik a zászlót dandáraik előtt? — Oh, még mind ezeknek egyedüli vértető szépítő, sőt dics fényben kérkedő ment-

ségök és igazolásuk a „szabad szó,” a „szabad sajtó” —: addig fájdalommal bár, de türelmes elszántsággal azt lehet mondani: Ám legyen; hisz e föld nem lehet az igazság temploma! — — —

Igen ám! de be kell-e érni e tétlen resignatióval? Nem, nem, és újra nem!

De ha már idáig eljutottunk, tegyünk föl egy ellenties kérdést is.

Támadás van jobbról és balról; rohammal ront elő a kürtölő tábor; fegyverök élén retteg tetés villog; zászlójokon a jelszó: haladás, korszellem, közvélemény! S a támadók árjai közt egy-egy nyugodt arcz, egy-egy kérlelő szem egy-egy engesztelően kérő tekintet fordul felénk. Ez arcz barátunk, e szem híviünk szeme, e tekintet pártfelünk tekintete. S miért oly nyugodt a forrongó hév között? miért oly kérlelő? miért eseng? Csöndes suttogás, mint felsőbb sugalom, szabadul le ajkairól: „Vizsgálj, javíts, tégy! engedj amennyit lehet!”

Igen; nem csak az ellenséges tábor: a livek serege is óhajt, kíván, — óhajt haladást, kíván javítást a lehetőség határain belül. De hol van a lehetőség határa? Az örök, változhatlan elv, a legfőbb szentség, a legfőbb igazság.

De ezen határon innen mit sem engedni, makacsul ragaszkodni a meglevőhez, ellenezni minden javítást, minden haladást még ott is, hol az alakot nem bántalmazza a lényeg rovására, — így állni mereven, mozdulatlanul, így ragaszkodni a multhoz, így ellenezni a jövőt — vajjon eszélyes, ildomos volna-e?

Bizonyára nem.

És mikép fejt meg e kérdést az élet?

Hiába ujongtok ti ott a tulsó oldalon! hiába várjátok a mozdulatlanság dermedését, hogy védetlen falka gyanánt essék nektek áldozatul e nemesen érező sereg.

Már is megindult a felsőbb szellemi mozgalom; már is mutatkoznak jelei az üdvös tevékenységnek!

De nem azért, mert amott gúnyolnak és támadnak; nem a félelem, nem a gyávaság hatása e mozgalom, hanem az öntudatos jóratörekvés mozgása, mely előre lép, indul s halad a javítások ösvényén — a legfőbb törvény, — a legfőbb elv-engedte lehetőség határain belül.

Mert mindent megérlel az idő, ami életre való; de mindent el is temet az idő, ami önmagában hordja halála magvait.

Igen, mi haladunk, javítunk, — haladunk mindenben, mi emberileg nemes; javítunk mindent, mi a létet megszentelő szel-

lemmel nem ellenkező korszellem követel. De erre ne bitoroljanak befolyást azok, a kiket nem illet.

Saját erőnkön, saját céljainkra érvényesítsük a haladás elvét!

S vajjon mi legyen az a hathatós eszköz, melylyel e váratlan fordulatba életet önthetünk? Mi legyen az a csodaszer, mely életteljes testületté forraszsza össze a szétszórtságban lehetetlen tagokat? — kérdik a kételkedők, s kérdik talán a csüggedők is. — Az autonomia!

VI.

Igenis az autonomia.

Hogy milyen autonomiát értek itt, talán mindenki sejteti. Az egyházi és vallástanügyi önkormányzat lebeg lelkem előtt.

Milyen legyen ez, mily terjedelmű legyen működési köre: azt meghatározni vagy javasolni akarni nem tartozik e vázlat szűk keretébe. Csak annyit kívánok ez uttal érinteni: hogy ilyennek létesítését az idő szava immár hangosan követeli.

De minthogy e szózatnak már is tetteleg enged a tervezetek sorozatos menete, s a nm. püspöki kar előterve, bizvást elmondhatni; hogy a kérdés már elvben el van fogadva.

S ezen sarkallik a mozoghatás további biztossága; ez veszi élet a gunyoros támadások szurdalásainak. Mert ime győzött a higgadt meggondolás, a körülmények nyugodt és férfias méltatása.

Azonban, ha már áll az elv, annak további folyománya — a főebbiek szerint is —: ha lesz önkormányzat, a katolikus egyházi ügyekben, csináljuk azt magunk, minden más hivatlanok hozzájárulása vagy nyomása nélkül; továbbá: hogy ha mi megelégszünk vele úgy a milyen lesz, ne legyen rá gondja senkinek, ki körünkön kívül áll.

Mert az, hogy az egyik kétfelé gyakoroljon hatást és befolyást, a saját maga ügyeire úgy, mint a hozzá nem tartozó ügyekre; míg a másik tartozzék csak saját körére szorítkozni minden beleszóllhatás nélkül az átellenes sereg dolgaiba: ez sem nem jogos, sem nem igazságos.

És mégis, miért tapasztaljuk azt a majdnem legyőzhetlen hajlamot, hogy mások oly igen szeretnek a mi dolgainkba avatkozni? Honnan e sajátságos tünemény?

Különös, majdnem hihetetlen; és mégis úgy van.

Ama hit fogta el t. i. ama tulsó részen álló kebleit: hogy mi magunk, saját eszünk szerint, magunk erején, s mint mondani szokás, a magunk emberségéből nem volnánk képesek az ő tanácsaik izgatások s példájok nélkül kelleg eljárni a dologban; szóval és röviden: a szükséges értelmet és hozzáadást tagadják meg tőlünk, vagy legalább kétségbe vonják.

S van ennek — soha se tagadjuk — látszólagos történelmi alaposága. — Ők, kik századok óta, az önkormányzat birtokában és élvezetében vannak, nem hihetik, hogy e mező ujonczai oly könnyedén beleigazodjanak a dolog sorába. — Ezt meg kell czáfolni tetteg: ügyességgel, lelkességgel, értelemmel.

Más oldalról tekintve úgy látszik, mintha csupa emberiségi szeretetből történnék az izgatások és faggatások. Ők, kik ismerik az önkormányzat jó oldalait (s úgy hiszszük: némely árnyoldalat is) — csupa felebaráti szeretetből érzik felformni verőket, midőn az alkotmányosság áldásait velök egyaránt élvező annyi honfitársaikat az egyházi önkormányzat jóvoltából kizárva látják; sajnálattal fordulnak ezen — szerintök árva nyáj felé és szeretnék ezt is részesítve látni oly jogokban és előnyökben, melyek őket századok óta annyira boldogítják. S így, midőn e nyájat izgalmas tüntetések által saját állapotjával elégedetlenné tenni emberi s korszellem-szabta kötelességöknek ismerik, igen természetes a következtetés: hogy ez ekkép elégedetlenné vált csapat tömegesen átpártol oda, hol annyi előny s üdv kínálkozik, vagy erkölcsileg fellázadva saját kebelében idézend elő zavart, szakadást.

Fogadjuk el az ember- és honfiszeretet sugallta ezen indokot, fogadjuk el őszintén és köszönettel —: de tegyünk magunk — saját érdekünkben; végezzük magunk önnön dolgainkat.

S alig hinné az ember, mily csodaszerű következményei lehetnek e tény megtestesülésének a lánczolatos fokozatosság fonálán. — Nézzük egy kissé.

Mihelyt megszűnik az ürügy az annyiszor hánytorgatott önállástalanság és vakság vádjára; mihelyt sülyedni kezd a talaj az oly biztosan állni vélő önhittség lába alatt, mintha csak bizonyos osztályok vagy felekezetek számára teremtette volna Isten az észet: azonnal kellő értékre fog leszállani sok mindenféle, mi eddig mint egy egyedáruját képezé némely elfogultaknak. Igenis, némely elfogultakról lehet csak szó; mert a józan ítéletű, valóban művelt s elmélkedett szellemű ember mindenütt tud és

akar méltányos és igazságos lenni: bármely csapathoz vagy felekezethez tartozzék is.

Tehát, mihelyt amaz önhittség varázsa meg lesz törve, mely némelyek keblét oly elfogulttá teszi: azonnal szélnek ered a kizárólagos felvilágosodottság mámore is. Elfogják ismerni amazok, de még saját csapatunk csábultjai is: hogy a valódi felvilágosultság nem a sokféleségben és felületességben, hanem az alaposágban és elvszerű hűségben nyilatkozik.

Mihelyt kivívja diadalát a mindig tiszta emberszeretettel ölelkező igazi felvilágosodottság: azonnal szégyenülten vonuland hátra ama türelmetlenség, mely minden jót és hasznot, minden előnyt és kitüntetést csak magának és fájának és párthivének követeli, s mindamellettt ama másikat, ama türelmetest, azt a birka-türelműnek gúnyolt szerényt vádolja türelmetlenséggel.

Mihelyt oda jutunk: hogy egymást türelmesen meg tőrjük, egymásban pártszinezet és valláskülönbség nélkül elismerjük, méltányoljuk és tiszteljük az értelmiséget, a felvilágosodást, a jogosultságot: azonnal megbénul tömérdek ok és ürügy a fondorkodásra és cselszövénykedésre, mely mindenkinek megbuktatására törekszik, ki talán — gyaníthatólag vagy akár csak ráfogásilag is — más szinezetű, más elvű lehetne.

Vegyük el ez előzményes alapokat: s önkényt összeroskad a képmutatás álarczos esontváza, mely ámit s tévútra vezet; önkényt elpárolog a rajongás lidércz lángja, mely képtelenségekért lelkesedik.

S azután? — Azután beáll ama boldog időszak, a megáhitott jövő amaz eszményképe, a polgárzat és polgáriasultság, az állami és társadalmi élet amaz összhangzatossága, midőn egymást mindnyájan embertársakul, testvérekül ölelhetjük.

Hogy ezt lehetővé tegyük, vagy inkább lehetőségét előkészítsük, szükséges némely irányszabályokat megállapítunk.

VII.

Az érintetem iránypontokat a következőkben vélem összefoglalhatni.

1-ör. Mindenek előtt ne szégyelje senki katolikus létét tanusítani és nyíltan vallani.

S miért ezt említeni? — Azért, mert annyira jutottunk már a szakadatlan gúnyzápor közepett: hogy sokan közülünk szinte restelik, majdnem pirongvá, vagy épen ledérélez és mosoly kíséretében nyilvánítják: hogy katolikusok.

„Ultramontán! Sötétség fia! Bárgyu képimádó! Avas középkor rabja! Babonaság bolondja!“ Mily riasztó hatással van ez számtalan emberre.

Ha férfias önérettel, komoly bensőséggel mondjuk és valjuk azt, hogy katolikusok vagyunk, mindenütt, hol arra szükség van: majd nem mer közeledni felénk a csipkedés gunyoros fulánkja, nem a gyalázás kiméletlen fegyvere; — mert e férfias önérettel összhangzólag.

2-or: nem fogunk senkit megtámadni, csufolni, üldözni az ő vallása miatt sem társadalmi viszonyaiban, sem hivatalos állásában. A térités útjára nem ezen ösvény vezet; a térités buzgalma nem fejlődhetik az utcák és csarnok zajában. Hagyjuk ezt azon ihletett keblek tulajdonául, kik a téritéssel nem mint útfeli áruczikkal bánnak, hanem így téve valóban szent hivatást képesek betölteni. A téritési buzgósággal idétlenül vagy könnyelműen élni annyi mint visszaélni vele.

Lehetlen, hogy a higgadt, komoly magatartás, a társadalmi nyugodt, bántalmazást kerülő, emberbaráti is méltányos és művelt magaviselet meg ne tompítsa a már már ellenünk fordulandó fegyvert.

S ha mégis megtörténnék, hogy itt-ott (mert gyarló az ember!) mégis gúnynyal, támadással, ármánnyal jutalmaznák eljárásunkat, akkor

3-or: ne kövessük amaz ál-elvet: szeget szeggel, vagyis hogy ármányt ármánnyal, gúnyt gúnynyal, durvaságot durvasággal akarjunk megtorolni. Ha az égő daróczra vizes daróczot borítok, meglehet, hogy ez eloltja amazt: de amaz is megpörköli ezt: s végre is csak két darócz került össze.

Sőt méltóságteljes nyugodtsággal, önértetes fönséggel viszo-
nozzuk a bántalmazást s bizzuk csüggedetlen ügyünk tisztaságában az örök igazság felülmulhatlanul nagy horderejében. — De hogy ezt nagyobb bizalommal tehesük, szükséges.

4-er: hogy egymást híven, bátran támogassuk. Tízszerte nagyobb a megtámadottnak bátorsága, ha tudja, hogy háta fődve van, hogy áll még mögötte egy tekintélyes csapat, mely védelmére minden pillanatra kész. Ellenben ha tudjuk, hogy védelmére legfőlebb a pap egymaga fog kelni, a többi hitsorsosa pedig tétlenül hallgat, vagy titokban épen még neveti is a pap lángra gyúlt szavait: akkor vagy elhagyja őt nyugalma s így okvetlenül martalékaul esik a támadásnak, minthogy a szenvedély soha sem képes higgadtan kiszámítani a leghatályosabb csapást, —

vagy magára vevén inkább a gyávaság vádját szégyenszemre visszavonul.

Pedig annyiszor halljuk, annyiszor mondjuk: „Sorakozunk!” — A sorakozás, az egyesült erő mindenestre az egyedüli hathatós védszer, az egyedüli visszaverő fegyver. De hogyan?

Tömeges védveknek, tömeges nyilatkozó érveknek, száz, meg ezer, meg százezer oldalról felharsogó okoknak bizonyára nehezebben bír ellenállni a támadó, mint, hogyha élezeivel, álokoskodásai-val örökké csak egy-két ember bármi elszánt harca áll is szemközt.

Ámde, ha ezt lehetővé akarjuk tenni, nem elég csak azt mondani a tömegnek: higgy és üdvözlösz. Mert vannak a hitélet szervezetéhez tartozó számos dolgok, melyeket hinni és tudni is, sőt vannak olyak, melyeket nem is annyira hinni mint tudni lehet és kell.

De hogy a hiten kívül magát a hit meggyőződését is emelő és erősítő ismeretek és tudalmak mentől nagyobb körben közkinccsé váljanak, szükséges

5-ör: hogy oly eszközzel gondoskodjunk, mely ily ismereteket, ily felvilágosítást terjeszteni képes. S mi más volna ezen eszköz, mint a szószéken kívül a már főnebb fejtegetett irodalom és sajtó?

S íme ennek szükségét értették meg ama lelkesek, kik az Esztergomi-irodalmi-egyletet megalakíták. A főnebb kiejtettek alapján és fonalán kétségtelenné válik: hogy ily egylet létezése korunkban és hazánkban nem csak kívánatos, de szükséges is; miután ezen egyletek feladata fölébreszteni és irányozni a kat. öntudatot; előmozdítani a kath. közvélemény alakulását, és biztosb tájékozáshoz segíteni azon kérdésekben, melyek a vallási, és társadalmi élet terén mozgalmas napjainkban fölmerülnek.

* * *

Es most, nyájas Olvasó! sokat lehetne még mondanom és részleteznem. Élénk képeit állithatnám össze a komor, zord állapotoknak, melyek a lelki ziláltság, a hit hideg kedélytelenség terjedéséből származnak; és feltüntethetném ama vigaszos derűben fürdő jövődőt, mely eltáru land akkor, ha mindenben az emberiség javát, a tiszta műveltséget s a polgárcati egyetértést czélzó intézkedések egybevágó, összhangzó, létesítése sikerülhetne.

A II-ik szakasz végén érintett divatos jelszavak seregének egyenkinti fejtegetése maga is elegendő megannyi külön értekezésnek anyagul szolgálni.

De nem akarván visszaélni kegyes türelmeddel, szives Olvasó! melyet eddig is már mértéken túl fáraszték, azon ohajjal zárom be jelen közlésemet: Adjon Isten erőt és kitartást az Irodalmi-egyletnek, hogy feladatának mindenkép üdvösen megfelelhessen; és adjon az Isten nyugodt leket, zavartalan fogékonyságot az egylet által kiadandó füzetek minden olvasójának: hogy az egylet céljait, nemeres törekvéseit teljes valódiságukban megérthesse s élvezhesse!

DE BALLAGI GÉZA

